

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΔΗΜΙΟΥΡΓΩ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΩ –
 ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ & ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

Μεθοδολογία εμπύχωσης δεξιοτήτων: Διαχείριση
 Σταδιοδρομίας - Επιχειρηματικότητα - Γνωριμία με
 Επαγγέλματα

Τσίντζος Πέτρος

Μεθοδολογία εμπύχωσης δεξιοτήτων: Διαχείριση Σταδιοδρομίας - Επιχειρηματικότητα - Γνωριμία με Επαγγέλματα

Δεξιότητες για τους πολίτες του 21ου αιώνα

Στο πλαίσιο ποιότητας προγραμμάτων σπουδών της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ([Υ.Α. ΦΕΚ Β 490/20.02.2017](#)), έχουμε τους ορισμούς των βασικών εννοιών ως εξής:

Γνώση (knowledge): το αποτέλεσμα αφομοίωσης της πληροφόρησης διαμέσου της μάθησης. **Δεξιότητες (skills):** η ικανότητα εφαρμογής της γνώσης και της τεχνογνωσίας για την ολοκλήρωση καθηκόντων ή την επίλυση προβλημάτων. **Ικανότητα (competence):** η αποδεδειγμένη ικανότητα (ability) χρήσης γνώσης, δεξιοτήτων και προσωπικών, κοινωνικών και μεθοδικών ικανοτήτων σε εργασιακό ή μαθησιακό περιβάλλον με σκοπό την επαγγελματική ή προσωπική εξέλιξη.

Μία από τις πιο διαδεδομένες και ευρέως χρησιμοποιούμενες ταξινομίες στον χώρο της μάθησης, που προσεγγίζει τις παραπάνω έννοιες (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις), αποτελεί η τυπολογία των εκπαιδευτικών στόχων που προτάθηκε από τον Bloom (Bloom et all 1956) γνωστή και με το ακρωνύμιο KSA (knowledge, skills, attitudes).

Οι δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα που αποτελούν το εφελτήριο για τις σπουδές και την σταδιοδρομία στην κοινωνία σήμερα. Το σχολείο παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην καλλιέργεια των χαρακτηριστικών που πρέπει να διαθέτει ο κάθε άνθρωπος. Οι δεξιότητες αυτές είναι: **επικοινωνία** (μεταφορά ιδεών, ο στωικός Ζήνων είπε: «Έχουμε δύο αυτιά και ένα στόμα έτσι πρέπει να ακούμε δύο φορές περισσότερο από ότι μιλάμε»), **συνεργασία** (εργασία με άλλους, ο Αίσωπος είπε: «Η ισχύς εν τη ενώσει»), **κριτική σκέψη** (αναλυτική σκέψη και δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων, ο Σωκράτης είπε: «Δε μπορώ να διδάξω σε κάποιον κάτι, μπορώ μόνο να τον κάνω να σκέφτεται») και **δημιουργικότητα** (φαντασία και ανοικτόμυαλη σκέψη, ο Αϊνστάιν είπε: «Η φαντασία είναι πιο σημαντική από τη γνώση»).

Οι **ήπιες/μαλακές δεξιότητες (soft skills)** είναι οριζόντιες δεξιότητες που συναντώνται στην εκπαιδευτική και στην επαγγελματική πορεία του ατόμου και σχετίζονται με *προσωπικές ικανότητες* (εμπιστοσύνη, πειθαρχία, αυτοέλεγχος, αυτοδιαχείριση, αυτομέριμνα, παρακίνηση, ανθεκτικότητα, υπευθυνότητα) και *κοινωνικές ικανότητες* (ομαδική εργασία, επικοινωνία, συναισθηματική νοημοσύνη, ενσυναίσθηση, προσαρμοστικότητα) ([Skills Panorama Glossary, 2020](#)).

Δεξιότητες κοινωνικής ζωής ή κοινωνικές δεξιότητες, είναι η ικανότητα των ανθρώπων να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένο και αποδεκτό από το κοινωνικό περιβάλλον τρόπο και θεωρούνται μία από τις πιο σημαντικές πτυχές της ανθρώπινης ζωής και ως αποτέλεσμα η έλλειψή τους την επηρεάζει αρνητικά.

Σύμφωνα με τον Goleman (Goleman 1995), ο όρος της **συναισθηματικής νοημοσύνης** χρησιμοποιείται για να εκφράσει την ικανότητα των ατόμων να κινητοποιούν τον εαυτό τους για να πετύχουν έναν στόχο, να επιμένουν ενάντια στις ματαιώσεις, να ελέγχουν τις παρορμήσεις τους, να χαλιναγωγούν την ανυπομονησία τους, να ρυθμίζουν σωστά τη διάθεση τους και να έχουν ενσυναίσθηση και αισιοδοξία. Η ικανότητα του ατόμου να εντοπίζει, να κατανοεί και να διαχειρίζεται τα συναισθήματα, αποτελεί τη βάση για συναισθηματικές και κοινωνικές δεξιότητες που είναι εξαιρετικά σημαντικές για την επιτυχία σε οποιοδήποτε επάγγελμα. Σε έναν κόσμο, όμως, επιταχυνόμενων αλλαγών και αυξανόμενων επαγγελματικών απαιτήσεων, αυτές οι δεξιότητες θα αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη αξία (Cherniss, 2000). Οι εκπαιδευτικοί, μέσω προγραμμάτων κοινωνικής και συναισθηματικής μάθησης, μπορούν, επίσης, να προετοιμάσουν τα παιδιά να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τις συνεχείς αλλαγές στον κόσμο της εργασίας, βοηθώντας τα να αποκτήσουν σημαντικές κοινωνικοσυναισθηματικές δεξιότητες για την επιτυχία τους (Low & Nelson, 2005)

Το μοντέλο που εισήχθη από τον Daniel Goleman (Goleman 1998) εστιάζει στη συναισθηματική νοημοσύνη ως μια ευρεία παράταξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων που οδηγούν την ηγετική απόδοση. Το μοντέλο ξεχωρίζει πέντε κύριες δομές της συναισθηματικής νοημοσύνης:

- **Αυτογνωσία:** Η ικανότητα να γνωρίζεις τα συναισθήματα κάποιου, τις δυνάμεις του, τις αδυναμίες του, τις κινήσεις του, τις αξίες του και τους στόχους του καθώς και η ικανότητα να αναγνωρίζεις τον αντίκτυπο τους σε άλλους ενώ χρησιμοποιείς Συναισθήματα θάρρους για να κατευθύνεις τις αποφάσεις τους.
- **Αυτορρύθμιση:** Η ικανότητα ελέγχου ή ανακατεύθυνσης τα αποδιοργανωτικά συναισθήματα κάποιου και η πίεση για την προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες καταστάσεις.
- **Κοινωνική δεξιότητα:** Η ικανότητα διαχείρισης των διαπροσωπικών σχέσεων για την ώθηση ανθρώπων στην επιθυμητή απόφαση.
- **Κίνητρο:** Οι κινήσεις που γίνονται για την επίτευξη ενός σκοπού.
- **Ενσυναίσθηση:** είναι η ικανότητα μας να αισθανόμαστε τα συναισθήματα του άλλου ανθρώπου σαν να είναι δικά μας και μέσω αυτής της δεξιότητας, μπορούμε να κατανοήσουμε τη συμπεριφορά του (Goleman 1998). Συναισθανόμαστε με αυτόν, μαθαίνουμε να μοιραζόμαστε τα συναισθήματα μαζί του και έτσι «δενόμαστε» μαζί του, κάνουμε υγιείς συναισθηματικούς δεσμούς.

Με την **ενσυναίσθηση** αναγνωρίζονται τα θετικά συναισθήματα όπως χαρά, ικανοποίηση αλλά και τα δυσάρεστα όπως θυμός, ντροπή, ζήλια. Γίνεται μοίρασμα αυτών. Μαθαίνουν οι μαθητές/τριες, να τα ονοματίζουν, εκπαιδεύονται στο να τα αναγνωρίζουν, να τα κατανοούν και μαθαίνουν να τα διαχειρίζονται. Κάνουν έτσι το πρώτο βήμα προς την κατανόηση του εαυτού τους (αυτογνωσία) και των άλλων, αποκτούν ταυτότητα, μαθαίνουν να κτίζουν πιο στέρεες και υγιείς σχέσεις.

Η ανασκόπηση του Mayer (2008) έδειξε ότι η υψηλότερη συναισθηματική νοημοσύνη συχνά σχετίζεται με:

- καλές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και σχέσεις και συμπίπτει αρνητικά με αποκλίνουσα συμπεριφορά από τις κοινωνικές νόρμες, αντικοινωνική συμπεριφορά που μετριέται μέσα και έξω από το σχολείο .
- καλύτερη εικόνα για τον εαυτό τους στους άλλους- Άλλα άτομα αντιλαμβάνονται αυτούς που έχουν υψηλότερη συναισθηματική νοημοσύνη ως πιο ευχάριστα άτομα, με κοινωνικές δεξιότητες και ενσυναίσθηση.
- καλύτερες σχέσεις με την οικογένεια και με τους οικείους συντρόφους σε πολλές πτυχές.
- καλύτερη ακαδημαϊκή επίδοση όπως αναφέρεται από καθηγητές αλλά γενικότερα δεν σχετίζεται απαραίτητα με καλύτερους βαθμούς καθώς λαμβάνεται υπόψη ο παράγοντας IQ
- με μεγαλύτερη ψυχολογική ευεξία, απόλαυση στη ζωή, αυτοσεβασμό και ελάχιστη ανασφάλεια ή κατάθλιψη.

Η προσαρμοστικότητα είναι το σύνολο των ικανοτήτων και ψυχικών δυνάμεων που ενεργοποιούν οι άνθρωποι για να αντιδρούν και να αντιμετωπίζουν με ευελιξία τις αντιξοότητες, το στρες, τις τραυματικές ή δραματικές καταστάσεις που συναντούν στη ζωή τους. Υπάρχουν μερικές βασικές αρχές που βοηθούν στην ενδυνάμωση της προσαρμοστικότητας των μαθητών/τριών.

Εστίαση στην αποδοχή: Ζωή χωρίς δυσκολίες δεν γίνεται. Οι μαθητές/τριες προετοιμάζονται από το σχολείο στο πως θα αντιμετωπίσουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους, το δικό τους μερίδιο ψυχικής και σωματικής καταπόνησης.

Οι μαθητές/τριες μαθαίνουν συνεχώς από τις εμπειρίες τους: Όσο μεγαλώνουν τόσο πιο έμπειροι γίνονται και τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να αντιμετωπίσουν

ευφάνταστα, ευέλικτα και αποτελεσματικά μια νέα πρόκληση. Για αυτό το σχολείο δείχνει στους μαθητές/τριες τον τρόπο ώστε κάθε μέρα να προσπαθούν να μαθαίνουν καλά και να εφαρμόζουν τα διδάγματα που τους προσφέρει η ζωή. Η ζωή είναι ένα μεγάλο, συνεχές σχολείο.

Οι μαθητές/τριες δεν θα πρέπει να σταματάνε να μαθαίνουν να αναλύουν τον εαυτό τους. Η διαδικασία της αυτογνωσίας δεν σταματά ποτέ. Αναγνωρίζουν με ειλικρίνεια τα αδύνατα και δυνατά σημεία του χαρακτήρα τους, του εαυτού τους. Οι μαθητές/τριες καλό είναι να μην υπερτιμούν ούτε τα δυνατά αλλά και ούτε τα αδύνατα τους σημεία. Είναι σημαντική η διαδικασία οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν τα ισχυρά τους σημεία, να μπορούν να εστιάσουν στα αδύνατα και να προσπαθήσουν διαχρονικά να τα βελτιώσουν. Η προετοιμασία αυτή θα ανεβάζει σε υψηλά επίπεδα την προσαρμοστικότητα και αποτελεσματικότητά τους.

Στο παραπάνω πλαίσιο της αυτογνωσίας και της αλληλεπίδρασης της προσωπικότητας του μαθητή/τριας και του περιβάλλοντος στο οποίο βρίσκεται, υπάρχει η *θεωρία επαγγελματικών επιλογών του John Holland (1959)*. Όταν επιλέγουμε μια επαγγελματική σταδιοδρομία ουσιαστικά επιλέγουμε ένα επάγγελμα στο οποίο θα μπορούμε να είμαστε ανάμεσα σε ανθρώπους σαν κι εμάς αλλά και σε περιβάλλοντα που θα μας επιτρέψουν να χρησιμοποιήσουμε τις δεξιότητες και τις ικανότητές μας, να εκφράσουμε τις πεποιθήσεις και τις αξίες μας, αναλαμβάνοντας ρόλους που μας ικανοποιούν και μας εξελίσσουν.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Holland (John Holland's Theory of Career Choice (RIASEC)), οι περισσότεροι άνθρωποι, βάσει των επαγγελματικών τους ενδιαφερόντων, κατατάσσονται σε έξι βασικές κατηγορίες προσωπικότητας: *Πρακτικός-ρεαλιστικός (Realistic-R)*, *Διερευνητικός (Interpreneur-I)*, *Καλλιτεχνικός (Artistic-A)*, *Κοινωνικός (Social-S)*, *Επιχειρηματικός (Enterprising-E)* και *Συμβατικός-οργανωτικός (Conventional-C)*. Παράλληλα, υφίστανται έξι αντίστοιχα επαγγελματικά περιβάλλοντα που σχετίζονται άμεσα με τις κατηγορίες προσωπικότητας που προαναφέρθηκαν. Ο Holland τονίζει ότι οι άνθρωποι που επιλέγουν να εργαστούν σε ένα επαγγελματικό περιβάλλον που ταιριάζει με την προσωπικότητά τους έχουν σημαντικά αυξημένες πιθανότητες να είναι ικανοποιημένοι στη ζωή τους και να επιτύχουν. Η θεωρία του Holland χρΐζει ευρείας διάδοσης στο χώρο του επαγγελματικού προσανατολισμού και έχει εφαρμοστεί ευρέως σε αντίστοιχα τεστ και ερωτηματολόγια επαγγελματικών ενδιαφερόντων. Τα παραπάνω τεστ είναι κατάλληλα για μαθητές/τριες που φοιτούν τουλάχιστον στην γ' γυμνασίου αλλά και μεγαλύτερους και αξιοποιούνται με τον καλύτερο τρόπο από τους εκπαιδευτικούς με ειδίκευση τον επαγγελματικό προσανατολισμό των ΚΕΣΥ (δημόσια δομή του Υπ. Παιδείας & Θρησκευμάτων, βλ. αναλυτική περιγραφή στον πίνακα ενδεικτικών δράσεων-συνεργασιών).

Η Σιδηροπούλου-Δημακάκου (2011) αναφέρει ότι ο επαγγελματικός προσανατολισμός αποτελεί πεδίο εφαρμογής πολλών επιστημών (ψυχολογίας, παιδαγωγικής, οικονομίας, κοινωνιολογίας κ.α.). Οι επιστήμονες που ασχολούνται με αυτόν (πρέπει να έχουν ιδιαίτερες δεξιότητες συμβουλευτικής) τον προσεγγίζουν από διαφορετικές οπτικές γωνίες ανάλογα από τον χώρο από τον οποίο προέρχονται. Ο Λαγουδάκος (2013) υποστηρίζει πως ο μαθητής/τρια καλείται από πολύ νωρίς, ήδη από την γ' γυμνασίου ή την Α' λυκείου να πάρει σημαντικές αποφάσεις μέσα σε ένα σύνθετο και συνεχώς μεταβαλλόμενο εκπαιδευτικό και εργασιακό περιβάλλον χωρίς σημαντική υποστήριξη από το σχολείο.

Το Εθνικό Πλαίσιο Δεξιοτήτων Διαχείρισης Ζωής και Σταδιοδρομίας (ΕΟΠΠΕΠ 2021) προσδιορίζει το εννοιολογικό περιεχόμενο πέντε κομβικών ικανοτήτων ζωής και σταδιοδρομίας και παρουσιάζει σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις και μαθησιακές δραστηριότητες και τεχνικές για την καλλιέργεια και την αξιολόγησή τους. Οι 5 ικανότητες ζωής (κάποιες από τις οποίες αναλύθηκαν παραπάνω) είναι:

Περιοχές	Ικανότητες
Εγώ	<ul style="list-style-type: none"> • Συναισθηματική νοημοσύνη • Ικανότητα να μαθαίνω – μεταγνωστική ικανότητα
Εγώ και οι Άλλοι	<ul style="list-style-type: none"> • Επικοινωνιακές δεξιότητες (διαπροσωπική επικοινωνία και επαγγελματικές σχέσεις) • Ικανότητα αναζήτησης και ανάλυσης ευκαιριών εκπαίδευσης ή/και εργασίας
Εγώ, οι Άλλοι και το Μέλλον	<ul style="list-style-type: none"> • Ικανότητα σχεδιασμού σταδιοδρομίας και λήψης απόφασης

Δεξιότητες επιχειρηματικότητας

Επιχειρηματικότητα: Ο όρος προέρχεται από το ρήμα «επιχειρώ», δηλαδή κάνω κάτι καινούριο, καινοτομώ-δημιουργώ, ενεργώ με συγκεκριμένο στόχο. Πρόκειται για μια δραστηριότητα ή διαδικασία ή λειτουργία, με την οποία εκδηλώνεται έμπρακτα μια καινοτομία, μια νέα λύση, νέα επένδυση ή επέκταση σε νέες αγορές, νέα προϊόντα ή προσφορά νέων υπηρεσιών ή νέες μέθοδοι οργάνωσης και εκτέλεσης μιας εργασίας (Πετράκης, 2005).

Οι θεμελιώδεις αρχές της επιχειρηματικότητας αλλά ταυτόχρονα και χαρακτηριστικά του επιχειρηματία είναι:

- η ικανότητα να πείθουν (Kisfalvi, 2002).
- προσδιορίζουν τους κινδύνους που θα αντιμετωπίσουν και να τους μειώσουν στο ελάχιστο, όπου αυτό είναι δυνατό.
- επιδιώκουν την αυτονομία, είναι άνθρωποι ανεξάρτητοι
- έχουν μια ευέλικτη στάση απέναντι στις αλλαγές (Κωσταντοπούλου, 2007).
- χαρακτηρίζονται ως δημιουργικά μυαλά και έχουν την επιθυμία να δημιουργήσουν κάτι το νέο.
- είναι καλοί στο να επιλύουν προβλήματα, τα οποία βλέπουν σαν ευκαιρίες παρά σαν απειλές (μέσα από το πλαίσιο της κοινωνικής ενσυναίσθησης).
- πιστεύουν ότι είναι κύριοι της τύχης τους και του μέλλοντός τους και δεν φορτώνουν τις ευθύνες σε άλλους.
- δεν φοβούνται τη σκληρή δουλειά ή τη χειρονακτική εργασία.
- μπορεί να έχουν ηγετικά χαρίσματα, φαντασία και επιμονή.
- είναι έμπιστοι και έχουν αυτοπεποίθηση.
- είναι ευαίσθητοι σε κοινωνικά θέματα και έχουν ανεπτυγμένη την κοινωνική ευθύνη.

Στόχος του σχολείου είναι η προετοιμασία των μαθητών/τριων για την ενήλικη ζωή. Στην ενήλικη ζωή οι νέοι, είτε θα εργαστούν σε δημόσιο φορέα, είτε θα εργαστούν σε επιχειρήσεις, είτε θα επιδιώξουν να ασκήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα. Έτσι στο πλαίσιο αυτό δεξιότητες επιχειρηματικότητας μπορούν να καλλιεργηθούν στο σχολείο και σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με όλες τις παραπάνω μορφές εργασίας. Η ανάπτυξη γνώσεων επιχειρηματικότητας, καθώς και καλλιέργεια και ενίσχυση δεξιοτήτων και στάσεων, είναι θεμελιώδη για τους μαθητές/τριες, ώστε να συνειδητοποιήσουν την κοινωνική ευθύνη τους ως μελλοντικοί επαγγελματίες με σεβασμό προς τον άνθρωπο και το περιβάλλον ([17 ΣΤΟΧΟΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ](#)).

Οι δεξιότητες και στάσεις αυτές περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων: ανάληψη ευθύνης, σχεδιασμός και προγραμματισμός, συνεργασία, επικοινωνία, διαχείριση χρόνου, λήψη απόφασης, επίλυση προβλημάτων, δέσμευση, παραγωγικότητα, αποτελεσματικότητα, ανάληψη πρωτοβουλιών κ.ά.

Όλες οι ικανότητες που αναφέρθηκαν παραπάνω στο Εθνικό Πλαίσιο Δεξιοτήτων Διαχείρισης Ζωής Και Σταδιοδρομίας συνδέονται σημαντικά με την επιχειρηματικότητα. Η *συναισθηματική νοημοσύνη* και η *διαπροσωπική επικοινωνία* αποτελούν καθοριστικό συστατικό της επιχειρηματικότητας (Daneshmir,2017), ενώ συνδέονται άρρηκτα με την επιχειρηματική σκέψη και πρόθεση για έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αλλά και για την αποτελεσματική άσκηση ηγεσίας (Ryback,1998). Η *μεταγνωστική ικανότητα* σε σχέση με την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, φέρει μία θετική επίδραση στον επιχειρηματικό προσανατολισμό, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία καλλιέργειας των μεταγνωστικών ικανοτήτων των μαθητών/τριων στο πλαίσιο της εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα. Τέλος, καθώς η επιχειρηματικότητα αποτελεί μία σημαντική *επιλογή σταδιοδρομίας* που πολλές φορές γίνεται στα πρώτα στάδια των επιλογών (Yildiz, 2018).

Επιδιώκεται η ανάπτυξη από τους μαθητές/τριες της δεξιότητας να *εντοπίζουν τις ευκαιρίες* που οι άλλοι δε μπορούν να διακρίνουν, μέσω της ανάλογης αξιοποίησης πληροφοριών. Αναπτύσσεται επίσης η δεξιότητα *λήψης αποφάσεων*, όχι με βάση την εμπειρία και το ένστικτο, αλλά με αντικειμενικά κριτήρια ανάλυσης. Βασική είναι και η δεξιότητα σύνδεσης των *προσωπικών χαρακτηριστικών του μαθητή/τριας* με το οικογενειακό, κοινωνικό, ιστορικό και οικονομικό περιβάλλον, στην κατεύθυνση δημιουργίας ενός εικονικού επιχειρηματικού σχεδίου. Στα προγράμματα προώθησης της επιχειρηματικότητας επιδιώκεται τόσο η ανάπτυξη γνώσεων και δεξιοτήτων όσο και στάσεων και συμπεριφορών. Στο επίπεδο των γνώσεων περιλαμβάνονται αντικείμενα σχετικά με τα οικονομικά (οικονομικός γραμματισμός), στοιχεία ίδρυσης και ανάπτυξης των επιχειρήσεων και κοινωνικών επιχειρήσεων, διοίκησης, αντίληψης και αξιοποίησης ευκαιριών.

Κοινωνική επιχειρηματικότητα

Οι Seelos και Mair (2005), θέτουν το πλαίσιο δράσης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ως την οικονομική δραστηριότητα «που παρέχει νέα παραγωγικά μοντέλα παροχής προϊόντων και υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις άμεσες ανθρώπινες ανάγκες των ευάλωτων στρωμάτων της κοινωνίας που παραμένουν αναπάντητες από τις σημερινές οικονομικές και κοινωνικές δομές».

Οι Roper και Cheney (2005) σκιαγραφούν τρεις τύπους κοινωνικής επιχειρηματικότητας:

- στην *ιδιωτική κοινωνική επιχειρηματικότητα* καθώς οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων γίνονται με στόχο το κέρδος και τη δημιουργία καινοτομιών.
- στην *κοινωνική επιχειρηματικότητα μη επίτευξης κέρδους* (οργανισμοί, ιδρύματα, ΜΚΟ κ.α.)
- στην *κοινωνική επιχειρηματικότητα του δημόσιου τομέα*, δηλαδή πρωτοβουλίες των δημόσιων οργανισμών για την διαχείριση κοινωνικών προβλημάτων.

Διαχείριση Σταδιοδρομίας- Επιχειρηματικότητα - Γνωριμία με Επαγγέλματα

1. Διαχείριση Σταδιοδρομίας – εκπαιδευτικός και επαγγελματικός προσανατολισμός

Στόχοι:

- Στήριξη των μαθητών/τριων στα διάφορα στάδια της ανάπτυξής τους.
- Διερεύνηση θεμάτων που σχετίζονται με τη σταδιοδρομία των μαθητών/τριων.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής μέσω της ενεργητικής και βιωματικής μάθησης
- Έμφαση στην εφαρμογή γνώσεων και δεξιοτήτων στο περιβάλλον της αληθινής ζωής.
- Λήψη υπεύθυνων αποφάσεων, οι οποίες θα σχετίζονται με τις προτεραιότητες και τις ανάγκες τους.
- Σύνδεση σχολείου και σχολικών μαθημάτων με τους στόχους σταδιοδρομίας των μαθητών/τριων.

Θεματικοί άξονες – Πυλώνες εκπαιδευτικού & επαγγελματικού προσανατολισμού

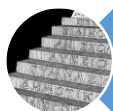
αυτογνωσία

πληροφόρηση

λήψη απόφασης

μετάβαση

Αυτογνωσία - Προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη (Δημοτικό- Γυμνάσιο)

- διερεύνηση ενδιαφερόντων,
- διερεύνηση προσωπικών και επαγγελματικών αξιών,
- καλλιέργεια θετικής αυτοεκτίμησης,
- προκαταλήψεις – στερεότυπα,
- βελτίωση δεξιοτήτων επικοινωνίας στις προσωπικές, κοινωνικές και ακαδημαϊκές σχέσεις (ευκαιρίες για ουσιαστική αλληλεπίδραση μεταξύ ομότιμων)
- απόκτηση δεξιοτήτων για τη διαχείριση του άγχους
- διαχείριση του χρόνου και των προκλήσεων της μαθητικής ζωής
- διαχείριση αποτυχιών (αντιμετωπίζοντας τις ήττες)
- επίτευξη σημαντικών έργων, έργα που έχουν ουσιαστική σημασία και αποτελούν πρόκληση

Εκπαιδευτική πληροφόρηση (εκπαιδευτικές επιλογές – εκπαιδευτικό μονοπάτι- δρόμοι μετά το Γυμνάσιο) (Γυμνάσιο)

- πληροφοριακός- ψηφιακός γραμματισμός
- είδη πληροφοριών, πηγές και αναζήτηση πληροφοριών, ανάδειξη της σημασίας της ενεργού πληροφόρησης
- το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα σήμερα
- αναζήτηση, εντοπισμός και αξιοποίηση αξιόπιστων πηγών εκπαιδευτικής πληροφόρησης

Επαγγελματική πληροφόρηση και αγορά εργασίας (Δ-Γ)

(βλ αναλυτικά τις ενότητες που ακολουθούν: 2.Γνωριμία με Επαγγέλματα και αγορά εργασίας και 3.Νεανική επιχειρηματικότητα)

Λήψη απόφασης - Κριτήρια επιλογής σπουδών & επαγγέλματος (Γ)

- ανάπτυξη στρατηγικών για τη λήψη αποφάσεων,
- επιλογή επαγγέλματος και οι παράγοντες που την επηρεάζουν: Τα χαρακτηριστικά της εποχής μας (διεθνοποιημένη οικονομία, αγορά εργασίας
- σπουδές και εργασία με την οπτική του φύλου (Δ-Γ)

Μετάβαση: Δημοτικό- Γυμνάσιο, Γυμνάσιο - Λύκειο (Δ-Γ)

- Ενίσχυση των σχετικών δεξιοτήτων για τη διευκόλυνση της μετάβασης από το δημοτικό στο γυμνάσιο
- Ενίσχυση των σχετικών δεξιοτήτων για τη διευκόλυνση της μετάβασης στη μετα-γυμνασιακή εκπαίδευση

- οι επιλογές που προσφέρονται στους απόφοιτους της υποχρεωτικής εκπαίδευσης
Η μετάβαση (transition) νοείται ως μια ασυνέχεια στη σταδιοδρομία ενός ατόμου (Adams, Hayes and Hopson, 1976). Οι μεταβάσεις επομένως επηρεάζουν την προσωπική, εκπαιδευτική και επαγγελματική ζωή του ατόμου και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της.

Βασικός σκοπός των προτεινόμενων δράσεων διαχείρισης σταδιοδρομίας, είναι να παρακινηθούν και να βοηθηθούν οι μαθητές/τριες να στοχαστούν πάνω στο ατομικό τους προφίλ, τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους, τα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις τους και να συλλέξουν πληροφορίες για τις ενδεχόμενες επιλογές σπουδών και σταδιοδρομίας.

Γνωριμία με επαγγέλματα και αγορά εργασίας

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας ([ILO](#)) έχει αναπτύξει τη Διεθνή τυποποιημένη ταξινόμηση των επαγγελμάτων (ISCO), ένα εργαλείο που συμβάλλει στην οργάνωση των επαγγελμάτων σε διακριτές ομάδες βάσει των καθηκόντων που απαιτούνται σε καθένα από αυτά. Μέσω της [ISCO](#) επιτυγχάνεται η συγκρισιμότητα και η διάχυση πληροφοριών για τα επαγγέλματα, ενώ παράλληλα υποστηρίζει την ανάπτυξη εθνικών ταξινομήσεων επαγγελμάτων και λειτουργεί ως σημείο αναφοράς για χώρες που δεν έχουν αναπτύξει ένα εθνικό σύστημα ταξινόμησης.

Αντίστοιχα, η Ευρωπαϊκή ταξινόμηση δεξιοτήτων, ικανοτήτων και επαγγελμάτων ([ESCO](#)) εντοπίζει, περιγράφει και ταξινομεί τα επαγγέλματα, τις δεξιότητες και τα προσόντα που σχετίζονται με την αγορά εργασίας, την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Την τρέχουσα στιγμή οι τρεις πυλώνες της ESCO διαθέτουν 2942 περιγραφές επαγγελμάτων και 13485 περιγραφές γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων που συνδέονται με τα επαγγέλματα και τα προσόντα τα οποία αυτά απαιτούν.

Θεματικοί άξονες

- Επαγγελματογνωσία
  - ✓ Επαγγέλματα που χάνονται,
  - ✓ Επαγγέλματα που αναπτύσσονται,
  - ✓ Πράσινα επαγγέλματα, γαλάζια επαγγέλματα, τουρισμός, αγροτουρισμός κ.α.
- Ισότητα ευκαιριών απασχόλησης, επαγγέλματα με την οπτική του φύλου
- Εργασία και Άτομα με αναπηρία,
- Νέοι και ανεργία,
- Μορφές Απασχόλησης
- Σύνδεση Βιογραφικού Σημειώματος και [ατομικού φακέλου δεξιοτήτων \(portfolio\)](#)
- Τρόποι αναζήτησης απασχόλησης,
- Παρουσία και τεχνικές σε μια συνέντευξη επιλογής

Επαγγελματική πληροφόρηση:

- Επαγγελματικές μονογραφίες (πχ δείτε [εδώ](#) 203 επαγγελματικές μονογραφίες από τον ΕΟΠΠΕΠ)
  - Ιστοσελίδα μιας επιχείρησης ή σελίδα της επιχείρησης στα κοινωνικά δίκτυα,
  - Γραφεία Διασύνδεσης Πανεπιστημίων (πχ [Γραφείο Διασύνδεσης Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης](#))
  - Οικονομικές εφημερίδες, περιοδικά, κλαδικά περιοδικά
  - Επαγγελματικοί σύλλογοι, Σύλλογοι αποφοίτων,
  - Γραφεία εύρεσης εργασίας (δήμων ή ιδιωτικά), εργασιακά portal, αγγελίες κ.α.
  - Ιστοσελίδες οργανισμών και φορέων σχετικών με την απασχόληση και την επιχειρηματικότητα: [ΟΑΕΔ](#), [ΑΔΕΔΥ](#), [ΙΝΕ ΓΣΕΕ](#), [ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ](#), [ΣΕΒ](#)
  - Ιστοσελίδες ευρωπαϊκών φορέων που παρέχουν ενημέρωση για επαγγέλματα, απασχόληση και θέσεις εργασίας ([Europass](#), [Cedefop](#), [ESCO](#) κλπ).
- Πολύ σημαντική είναι **Ικανότητα αναζήτησης της πληροφορίας**

Στο χώρο της εκπαίδευσης η καλλιέργεια ικανότητας αναζήτησης και ανάλυσης ευκαιριών εργασίας μπορεί να υποστηριχθεί μέσω διαφόρων δράσεων επαγγελματογνωσίας που δίνουν τη δυνατότητα οι μαθητές/τριες να ενθαρρυνθούν να αναζητήσουν, να συλλέξουν και να αξιολογήσουν περισσότερες πληροφορίες για τα επαγγέλματα και την αγορά εργασίας:

- Επισκέψεις επαγγελματιών στο σχολείο (δίκτυα εθελοντών επαγγελματικής πληροφόρησης)
- Επισκέψεις μαθητών/τριών σε επαγγελματικούς χώρους.
- Παρακολούθηση/παρατήρηση εργασίας (Job Shadowing): δίνεται η δυνατότητα σε μαθητές να παρακολουθήσουν επαγγελματίες στον χώρο τους και να βιώνουν από κοντά την επαγγελματική καθημερινότητά τους.

Ενδεικτικές Δράσεις στο σχολείο:

- Εκθεσιακό υλικό (posters, φυλλάδια, αφίσες κ.λπ.)
- Προβολές (κινηματογραφικές ταινίες, video, κλπ)
- Ενημερωτικές συναντήσεις με γονείς – μαθητές – καθηγητές
- Πρόσκληση επαγγελματιών και εκπαιδευτικών φορέων
- Διοργάνωση στο σχολείο: «Ημέρα επαγγελμάτων» - «Ημέρα σταδιοδρομίας»

Νεανική Επιχειρηματικότητα

Προκειμένου τα σχολεία να ενδυναμώσουν τη γνώση και αναγκαιότητα νέων δεξιοτήτων, υπάρχουν δραστηριότητες μέσα στα εργαστήρια δεξιοτήτων προσανατολισμένες στην επιχειρηματικότητα.

Αναλυτικότερα, στόχος των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων είναι:

- Να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων των μαθητών μέσα από τη βιωματική/προσομοιωτική άσκηση επαγγελματικών ρόλων.
- Να αναδείξουν την σύνδεση της καινοτομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με την ικανοποίηση των αναγκών της τοπικής και της ευρύτερης κοινωνίας, με σεβασμό πάντα προς το φυσικό περιβάλλον.
- Να ωθήσουν τους μαθητές/τριες στην ανάληψη καινοτόμων κοινωφελών πρωτοβουλιών, ώστε να συνειδητοποιήσουν, με βιωματικό τρόπο, την δυνατότητά τους να συντελούν στην οικονομική ανάπτυξη και στην επιδίωξη θετικών κοινωνικών αλλαγών.
- Οικονομικός γραμματισμός: ο κατάλληλος και απαραίτητος συνδυασμός οικονομικής αντίληψης, γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και συμπεριφορών, για μπορεί το άτομο να λαμβάνει ορθές οικονομικές αποφάσεις που θα του εξασφαλίσουν οικονομική ευημερία (OECD - Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης).
- Οικονομία και ηθική (ενεργός πολίτης, επιχειρηματική ηθική, φορολογική συνείδηση)
- Να καλλιεργήσουν στους μαθητές/τριες στάσεις και δεξιότητες που συνδέονται με την κοινωνική διάσταση της επιχειρηματικότητας, προωθούν την αλληλεγγύη και εξυπηρετούν το γενικό καλό του κοινωνικού συνόλου ([εταιρική κοινωνική ευθύνη](#)).
- Να προαγάγουν την ανάπτυξη προσωπικών δεξιοτήτων των μαθητών/τριών, όπως την κοινωνική υπευθυνότητα, τις στρατηγικές επίλυσης προβλήματος, την κριτική σκέψη, την ανάληψη ρόλων ευθύνης, την αποτελεσματική διαχείριση χρόνου, την αυτομέριμνα κ.ά.
- Να προωθήσουν την ανάπτυξη κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων, όπως την συνεργατικότητα, την κατανομή ρόλων, την δημοκρατική διαχείριση και την λήψη απόφασης κ.α.
- Να πληροφορήσουν και να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές σχετικά με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές.

Υπάρχει μια ποικιλία σε μαθητοκεντρικές διδακτικές προσεγγίσεις, προκειμένου οι μαθητές/τριες να καλλιεργήσουν τις κατάλληλες δεξιότητες και να υλοποιήσουν ποικίλες εκπαιδευτικές δράσεις:

- [Διερευνητική προσέγγιση - Inquiry-based learning](#) (Pedaste et. al., 2015)
- [Επίλυση Προβλήματος - Problem-based learning \(PBL\)](#) (Savin-Baden&Major, 2004)
- [Μέθοδος έργου ή μέθοδος Project](#) (μοντέλο 5 φάσεων: Carbonaro, et al.,2004)
- [Τεχνικός Σχεδιασμός – Engineering Design Process](#) (Massachusetts Department of Education, 2006)

Καταγράφονται ως προτάσεις και καλές πρακτικές:

- **παιχνίδι ρόλων:** οι μαθητές/τριες υποδύονται ρόλους που συνδέονται με μια εικονική κατάσταση στο χώρο των επιχειρήσεων. Με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα, μέσα από το βίωμα, να κατανοήσουν καλύτερα την κατάσταση και τις αντιδράσεις, στάσεις, συμπεριφορές τους σχετικά με αυτή (σύνδεση με το μάθημα της Τεχνολογίας Β' Γυμνασίου με χρήση μεθόδου project).
- **επισκέψεις σε κέντρα καινοτομίας και θερμοκοιτίδες νεοφυούς επιχειρηματικότητας:** μια δραστηριότητα η οποία ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα, την καινοτομία, την γνωριμία νέων επαγγελματιών σε σύγχρονα επαγγελματικά περιβάλλοντα κ.α. ([Μητρώο Δομών Στήριξης Επιχειρηματικότητας](#)). Η διερευνητική μέθοδος είναι μια κατάλληλη διδακτική προσέγγιση.
- **διαγωνισμοί εικονικής επιχειρηματικότητας/εικονικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας:** αποτελεί μια πρακτική που συνδυάζει τις τεχνικές της προσομοίωσης, της εργασίας σε ομάδες και του παιχνιδιού ρόλων. Η διδακτική προσέγγιση μπορεί οποιαδήποτε από τις παραπάνω τέσσερις, η οποία κρίνεται κατάλληλη για την δομή, την θεματική και τις απαιτήσεις του κάθε διαγωνισμού. Οι μαθητές/τριες υποδύονται τους ρόλους στελεχών επιχείρησης και γίνονται υπεύθυνοι για τη λειτουργία και την πορεία ψηφιακών ή εικονικών επιχειρήσεων/κοινωνικών επιχειρήσεων (ΚοινΣΕΠ), χρησιμοποιώντας εργαλεία και τεχνικές που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και για τη λειτουργία πραγματικών επιχειρήσεων/κοινωνικών επιχειρήσεων. Οι μαθητές/τριες παράγουν «προϊόντα», παρέχουν «υπηρεσίες», διαχειρίζονται τις εικονικές οικονομικές καταστάσεις που προκύπτουν, γίνονται υπεύθυνοι για τη λήψη των αποφάσεων, καθώς και την προώθηση των προϊόντων/υπηρεσιών. (π.χ. <https://scoopconss.eu/el/> & <http://senja.gr/>)
- **επισκέψεις σε επιχειρήσεις/κοινωνικές επιχειρήσεις:** παρακολούθηση επιχειρηματιών την ώρα της εργασίας τους, στο εργασιακό τους περιβάλλον ([Job Shadowing](#)). Η διερευνητική μέθοδος είναι μια κατάλληλη διδακτική προσέγγιση.
- **mentoring:** μέσω της σχέσης των μαθητών/τριων με τον μέντορα, «οι μικροί επίδοξοι επιχειρηματίες» είναι σε θέση να εξελιχθούν, τόσο εκπαιδευτικά όσο και προσωπικά. Οι μέντορες ενθαρρύνουν τους μαθητές/τριες να σκεφτούν αντικειμενικά και να μάθουν από τις δικές τους ενέργειες, έτσι ώστε να είναι σε θέση να αλλάξουν συμπεριφορά, αν απαιτείται ή να οδηγηθούν σε σχετικά διδάγματα. (π.χ. <https://www.thetippingpoint.org.gr/>)
- **κοινωνική επιχειρηματικότητα - θεσμός του σχολικού συνεταιρισμού** (ΦΕΚ: 1127 τ.Β'/10-05-2013 και παρ.3 του άρθρου 46 του Ν.1566/85, ΦΕΚ 167 τ.Α/1985). Σκοπός των δραστηριοτήτων αυτών είναι η εξοικείωση των μαθητών/τριών με την έννοια της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, η οποία διέπεται από τις αρχές του σχολικού συνεταιρισμού, όπως αλληλοβοήθεια, συνεργασία, κοινωνική ευθύνη, ανάπτυξη της ανεξάρτητης σκέψης και δημοκρατικής συνείδησης, καθώς και γνώση των συλλογικών μορφών οικονομικής δραστηριότητας (ΚοινΣΕΠ).
- **δράσεις σύνδεσης εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας:** ολοκληρωμένες βασικές, αυθεντικές δραστηριότητες επιχειρηματικότητας σε μορφή εργαστηριακών ασκήσεων (κατάλληλα φύλλα εργασίας) αξιοποιώντας την μεθοδολογία έργου (Project-based learning) (π.χ. [ΕΙΕΑΔ: Διασύνδεση εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας](#) & <http://senja.gr//programmes.html>)

Βιβλιογραφία

- Αργυροπούλου, Κ. (2019) Επαγγελματικός Προσανατολισμός και Λήψη Επαγγελματικών Αποφάσεων: Πρακτικές Εφαρμογές για Συμβούλους Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Σταδιοδρομίας. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Εθνικό Πλαίσιο Δεξιοτήτων Διαχείρισης Ζωής και Σταδιοδρομίας (National Life/Career Competences Framework), ΕΟΠΠΕΠ & Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, ERASMUS+, EUROGUIDANCE, 2018-2021
- ΕΙΕΑΔ, Λαλιώτη Β., (2019), Διασύνδεση Εκπαίδευσης & Αγοράς Εργασίας, Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία & η Ελληνική Περίπτωση
- ΕΚΕΠ, (2007) Οδηγός Συμβουλευτικής και Επαγγελματικού Προσανατολισμού
- ΕΟΠΠΕΠ, (2017) Συμβουλευτική Σταδιοδρομίας για την ανάπτυξη Επιχειρηματικών Δεξιοτήτων» Θεωρητικό πλαίσιο, Κέντρου Euroguidance Ελλάδας
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ, (2021), Η σημασία του επαγγελματικού προσανατολισμού στην περίοδο της υγειονομικής κρίσης του COVID-19, ΕΣΠΑ 2014-2020
- Κάντας, Α· Χαντζή, Α (1991). Θεωρίες Επαγγελματικής Ανάπτυξης (Ελληνικά Γράμματα έκδοση). Αθήνα. σελ. 143-146. ISBN 960-7019-29-6.
- Κοσμίδου- Hardy, Χ, επιμ. (2014). Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός Σχεδιάζω το μέλλον μου» Αθήνα: Ινστ. Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων.
- Κωσταντοπούλου Δέσποινα (2007), Συμβουλευτική για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην εκπαίδευση και την απασχόληση, Οδηγός Συμβουλευτικής και Επαγ/κού Προσανατολισμού στην Εκπαίδευση, ΕΚΕΠ.
- [Λαγουδάκος, Μ. \(2013\). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.](#)
- Πετράκης, Π. και Μπουρλετίδης, Κ. (2005). Η Διδακτική της Επιχειρηματικότητας. Αθήνα .Μέντορας.
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ., Αργυροπούλου, Κ., & Δρόσος, Ν. (2011). Διερεύνηση των «προφίλ» λήψης εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αποφάσεων των εφήβων με τη χρήση του Ερωτηματολογίου Χαρακτηριστικών Λήψης Επαγγελματικής Απόφασης. Επιθεώρηση Συμβουλευτικής & Προσανατολισμού, 96-97, 74–93.
- Adams, J.D., Hayes, J. and Hopson, B. (1976) Transition: Understanding and managing personal change. London: Martin Robertson.
- Amundson· Harris- Bowlsbey, J (2008). Ν., J. & S. (2008) «Βασικές Αρχές Επαγγελματικής Συμβουλευτικής» Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Rosili. Αθήνα: Rosili
- Bloom, B. S.; Engelhart, M. D.; Furst, E. J.; Hill, W. H.; Krathwohl, D. R. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay Company.
- [Charokopaki A., Argyropoulou K., \(2019\) Optimism, Career Decision Self-Efficacy and Career Indecision Among Greek Adolescents, Education Quarterly Reviews, Vol.2, No.1, 2019: 185-197](#)
- Cherniss, C. (2000) Emotional intelligence: What it is and why it matters? Paper presented at the Annual Meeting of the Society for Industrial and Organizational Psychology. New Orleans, LA.
- Daneshmir, H. (2017). Emotional Intelligence in an Entrepreneurial context. Do entrepreneurs have a significantly higher EQ than other managers?. Bachelor Thesis. Linnaeus University. Sweden.
- Goleman, D. (1995). Η συναισθηματική νοημοσύνη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Goleman, D. (1998). Η συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο της εργασίας. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Holland, J. (1959). «A theory of vocational choice».». Journal of Counseling Psychology (6): 35-45. ISSN 0022-0167.

- Kisfalvi, V. (2002), The entrepreneur's character, life issues, and strategy making. A field study, *Journal of business venturing*, pp.489-518
- Low, G.R. and Nelson, D.B. (2005). Emotional intelligence: The role of transformative learning in academic excellence. *Texas Study of Secondary Education*, 14(2). The Texas Association of Secondary School Principals.
- Mayer, John D (2008). «Human Abilities: Emotional Intelligence». *Annual Review of Psychology* 59: 507–536.
- Ryback, D. (1998). *Putting Emotional Intelligence to Work: Successful Leadership is More than IQ*. Boston : Butterworth-Heinemann
- Roper, J., & Cheney, G. (2005). Leadership, learning and human resource management: The means of social entrepreneurship today. *Corp. Governance*, 5(3), 95—104
- Savickas, M. L., & Hartung, p. J. (2012). My career story: An autobiographical workbook for life-career success. www.vocopher.com.
- Seelos, C. and Mair, J. (2005) Social Entrepreneurship: Creating New Business Models to Serve the Poor. *Business Horizons*, 48, 241-246.
- Sidiropoulou-Dimakakou, Despina; Mylonas, Kostas; Argyropoulou, Katerina; Drosos, Nikos, (2013), Career Decision-Making Characteristics of Primary Education Students in Greece, *International Education Studies*, v6 n5 p22-32
- Yildiz, K. (2018). The Effect of Career Decisions on Entrepreneurial Intention Levels of University Students Studying Sport Sciences. *Journal of Education and Training Studies*, 6(4a), 13–18. <https://doi.org/10.11114/jets.v6i4a.3112>